

HERMANN HESSE’NİN “ÇARKLAR ARASINDA” ADLI ROMANINDA ÇOCUK BENLİK VE VAROLUŞÇU İMGELER*

Pınar KIZILHAN**

Öz

Hermann Hesse’nin “Çarklar Arasında” adlı yapıtında, vaktinden önce olgunlaşması beklenen çocukluğun, gerçek dışı ikinci bir çocukluk dönemi yaşamaya başlayacağı tehlikesini doğuran zaman aşımına uğramış bir eğitim sisteminin eleştirisi yapılır. Çocukluktan yoksun bırakılan ruhun içe dönük saldırganlığı, giderek kendine yönelmeye başlar. Eserde, eğitim otoriteleri ve aileler tarafından çocukların benliklerinden uzaklaştırılarak katı ve disiplin yanlısı bir eğitim sistemi yoluyla, çocuklara benimsetilen “üstün başarı idealinin” çocuk benliğinin örselenmesine ve bunun telafisi olmayan sonuçlarına değinilmektedir. Yapıtta, Almanya’nın Schwaben kasabasındaki Maulbronn Manastır okulunda, çocukların maruz kaldığı olumsuz eğitsel ilişkiler ele alınmaktadır. Bu okulu, aile ve kasaba çevresinin baskısıyla, ikincilikle kazanan ancak sonrasında kendisine hiç bir gelişme fırsatı vermediğini gören Hans Giebenrath’ın psikik ruh karışıklığı, onu hem doğaya meftun alışkanlıklarından hem de başarı idealinden uzaklaştırır. Kasabaya dönerek, “demir çarkları

* Bu makale yazarın, 11-13 Ekim 2018 tarihinde Kars Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi’nde düzenlenen 6. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi’nde (EPOK) sunduğu sözlü bildirisinin genişletilmiş ve düzeltilmiş halidir. This article is the expanded and corrected version of author’s oral presentation presented during the 6th International Congress on Curriculum and Instruction (ICCI) held at Kars Kafkas University, Dede Korkut Education Faculty between 11 – 13 October 2018.

** Dr. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı e-posta: p.leibniz.k@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6803-0183

Atıf/ Cite as: Kızılhan, Pınar. “Hermann Hesse’nin “Çarklar Arasında” Adlı Romanında Çocuk Benlik ve Varoluşçu İmgeler”. *Dini Araştırmalar* 26/64 (Haziran 2023), 241-276. <http://doi.org.10.15745/da.1241387>

eğeleyen çırak" olarak yaşamına devam eder. El becerisiyle yaptığı iş ise onu mutlu etmez. Irmağa düşer, gizemli ölümü tüm kasabayı üzer. Hesse'nin; eğitim-bilimsel açıdan açık ve örtük eğitim programlarının birbiriyle çelişen unsurlarının dikkati çektiği, bu yapıtının, çocuk benliğe özgü değerlerin analizi ve varoluşçu imgeler açısından ele alınmasının önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Hermann Hesse'nin "Çarklar Arasında" adlı yapıtında, çocuk benliğinin varoluşçu imgelerini çözümlemektir. Yapıt, anlatı analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Elde edilen bulgulardan iki temaya ulaşılmıştır: Birinci tema olan "Çocuk Benlik" altında; "benlik özerkliği," "yönlendirilmemiş düşünme," "özgür istenc" adlı kategoriler belirlenmiştir. İkinci tema olan, "Varoluşçu İmgeler" altında; "doğa," "arkadaşlık" ve "çelişkiler" adlı kategoriler elde edilmiştir. Araştırma sonuçları, açık ve örtük eğitim programlarının çocukların ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yaşayarak yaparak öğrenmelerine fırsat sunması, kararlarında ve eylemlerinde özerk birey olmalarını desteklemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çocukların çevresindeki yetişkinlerin de çocuklarla dengeli ve sağlıklı bir iletişim kurması için çocuk benlik ve yetişkin benliğinin bir arada yaşaması, çocuk benliğinin üst evrelere sağlıklı evrilmesi için çocukların doğayla geçirdikleri yaşantının önemini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Program Geliştirme, Çocuk Benlik, Varoluşçu İmgeler, Anlatı Analizi, "Çarklar Arasında."

Child Self and Existentialist Images in Hermann Hesse's Novel Named "Between the Wheels"

Abstract

In Hermann Hesse's work named "Between the Wheels", an outdated education system where childhood period expected to grow mature early creates a danger that the child shall begin to experience a second unrealistic childhood period is criticized. The introverted aggression of the soul, which is deprived of childhood, gradually begins to turn towards itself. In the work, it is stated that the "ideal of high achievement" is adopted by the education authorities and their families to children by alienating them from their selves, and by using a rigid and disciplinary education system and the trauma caused by this ideal on the child self and its irreparable consequences are explained. In the work, negative educational relations exposed by the children at the Maulbronn Monastery school in Schwaben, Germany are addressed. The psychic confusion of the psychic soul of Hans Giebenrath, who enrolled this school in second place under the pressure of his family and town people, but

who realized later saw that this school did not give him any opportunity to develop himself, takes him away from both his nature-loving habits and his ideal of success, and he starts to dispose of working. Returning to the town, he continues his life as "the apprentice who bends the iron wheels". The work he performs with his hand skill does not make him happy. He falls into the river and his mysterious death saddens the whole people of the town. When evaluated from an educational and scientific point of view, it is thought that it is of an importance to analyze Hesse's work, in which the contradictory elements existing between the official curriculum and the hidden curriculum draw attention, in terms of the analysis of child-specific values and existential images. The aim of this research is to analyze the existentialist images of the child self in Hermann Hesse's work named "Between the Wheels". The work has been analyzed with narrative analysis technique. From the findings obtained, two themes were reached: Under "Child Self", which is the first theme; Categories named "autonomy of the self," "undirected thinking," "free will" have been identified. Under "Existential Images", which is the second theme; Categories named "nature," "friendship" and "contradictions" have been obtained. The results of the research show that the official curriculum and Hidden Curriculum should provide children with the opportunity to learn by living in line with their interests and abilities and support them to be autonomous individuals in their decisions and actions. This research shows the importance of living together with the child self and the adult self in order for the adults around the children to establish a balanced and healthy communication with the children, and the importance of the life spent by the children with nature for the healthy evolution of the child self to the higher stages.

Keywords: Curriculum Development, Child Self, Existential Images, Narrative Analysis, "Between the Wheels."

Summary

Children have an objective, unprejudiced and questioning mental strength. For this reason, families raising children and educators in charge of the education system should always convey to the new generations that they have the right to speech in every respect and that they will be active citizens who will participate in the intellectual life of the country, and that consistency in word and action and living a creative and productive life throughout life is as important as any other achievement.

As stated by Elkind, the false image of the child created by man is stronger

than the right images. In Hermann Hesse's novel named "Between the Wheels" (2017), evaluation of children by teachers and school administration as "man is an ominous living creature whose inner world cannot be comprehended" and educational relations shaped accordingly are criticized. According to Horkheimer (2018), starting from birth, man faces with the oppressive side of civilization. The power of the father seems excessive and suffocating to the child; This is, in the truest sense of the word, a supernatural force. The management of the father is a mind independent of nature: a relentless, indifferent spiritual force. The child suffers when he/she submits to this force. But it is impossible for an adult to remember the pains of these childhood period and the troubles endured in obeying the commands of the elders. These demands represent the civilization with which the child faces. The child does not understand the purpose behind all these demands. He/she submits to demands in order not to lose the love he/she receives from his/her elders. The unpleasant feeling arising from this submission persists.

According to Hesse, the unpleasant emotions generated by this submission are accompanied by wheels built around children. In the work, the trauma caused on the child self due to the high achievement expectation of parents, teachers and school administrations, which consists of the rigid and disciplinary rules, the irreparable consequences of the trauma is explained. "The wheels are the things that they have been experienced all along" (p. 106). Hans Giebenrath, a child prodigy who can under take responsibility for his own existence, lives in the town of Schwaben, where there are a small number of talented children. He takes second place in the prestigious and boarding Maulbronn Monastery's exam in the state of Stuttgart, for which he was the only candidate by the principal, monk and teachers. Hans, who is willing and ready to overcome any obstacle, gets tired of working as he gets stuck "between the wheels." Due to the pressure he experienced, his mental and physical health deteriorated, and his frequent headaches caused him to leave the boarding school with a diagnosis of nervous disorder in the future. The influence of his friend Hermann Heilnir in the Hellas room, where he stayed together with his nine friends, became his greatest achievement in the formation of his personal value system at the Boarding Monastery. Heilner, who enabled him to understand that there are also ethical ideals that people should have such as love, conscience, justice, personal autonomy, art, sincere friendships and who objectified his view of life and overturned his previous assumptions, escaped from school after he experienced the negative events. As Hans is left alone, his talents become blunt, his reputation is reduced at school,

and he is sent to home because he has a nervous breakdown. He cannot return to the monastery as he will not be able to make up for the lessons. Returning to the town, he continues his life as the apprentice who bends the iron wheels". The work he performs with his hand skill does not make him happy. He falls into the river and his mysterious death saddens the whole people of the town.

In schools, over the learning process, there is an atmosphere created by the hidden curriculum. Although they are not specified in the official curriculum education programs, the hidden curriculum, which describes the attitudes, values, and behaviors that students acquire through unwritten rules, rituals, and norms, is complementary to the official curriculum. The school and its surrounding environments should be arranged to reflect the harmony between the official curriculum and the hidden curriculum program. The main purpose of this research is to analyze the values and existentialist images of the child self expressed around the events, facts, characters and fictions in Hermann Hesse's named "Between the Wheels". To achieve this basic goal, sub-problems have been identified as specified in the following questions: what are the values intrinsic to the child self? What are existential images of the child self? What are the contradictions that lead to the collapse of existential images of the child self?. In this study, narrative analysis, which is one of the qualitative research designs, is taken as a basis. A solution scale was created based on the sub-problems and two themes were determined according to the results obtained as a result of the analysis Under "Child Self", which is the first theme; Categories named "autonomy of the self," "undirected thinking," "free will" have been identified. Under "Existential Images", which is the second theme; Categories named "nature," "friendship" and "contradictions" have been obtained.

The results of the research show that it is important in order for the official curriculum and hidden curriculum to provide children with the opportunity to learn by living and doing, to support them to be autonomous individuals in their decisions and actions, to ensure that the child and adult self live together in order for the adults around the children to establish a balanced and healthy communication with the children and to allow children to live together with nature in order for the child self to evolve to higher stages in a healthy way.

1. Çocuk Kimdir?

Çocuk, doğanın bir armağanı, çocuğa ilişkin imge ise insanın yarattığı bir şeydir. Her tarihsel dönemde çocuğa ilişkin kültürel kavrayış, eğitim etkinliklerini de belirlemiştir. Eğitimin amacı, her çağda, çocukların sağlıklı bir

biçimde eğitilmelerini tehdit eden uygulamalarla mücadele etmektir (Elkind, 1989). Tan’a (1989) göre çocukluk, toplumsal bir kavramdır; norm ve değerlere göre belirlenmektedir. Toplumsal kavramların açıklama gücü, geçerli oldukları toplumsal bağlamla sınırlıdır. Bu nedenle çocuğun doğal yapısına uygunluk ölçütüne dayandığı savunulan toplumsal siyasalar da çoğu zaman çocukluğa bakışla ilgili toplumsal imgeleri yansıtmaktadır (Öztaş, 2013). Işık Kansu’nun “Çocukluğa Yolculuk” başlıklı kitabının önsözünde Gökler’in (2002), bir kuşağın çocukluğunun, bir ülkenin ulusal ve toplumsal kimlik sürecinin ana dokusunu oluşturan öğeleri taşıdığına dair tespitleri önemlidir. Dolayısıyla çocuklukta yaşanan özdeşimler, anılar ve deneyimler; bireylerin erişkin yaşamlarında güçlüklerle baş etmelerinde ve dayanıklı olmalarında rol oynar.

Postman’a göre (1995) Antik Yunanlar, çağdaş okul düşüncesini geliştirerek çocukluk kavramının ilk imgelerini oluşturmuşlardır. Romalılar’ın “ayıp” duygusu ise çocukluk düşüncesinin evriminde dönüm noktasıdır. Bu duygu, yetişkin ve çocuk arasında olması gereken ahlaki uzaklığı oluşturur. Romalılar, “iyi geliştirilmiş bir ayıp düşüncesi olmaksızın çocukluk var olamaz” var sayımını benimsemişlerdir. Modern çocukluk anlayışının temel öğelerinden biri olan “ayıp” kavramı, bir başka deyişle, “çocukların yanında sakınılması gereken söz ve davranışlar bütünü” bir yaptırım ve denetim aracı olarak henüz günlük hayatın ayrılmaz bir parçası değildir. Aries’in bu noktada iddiası, 15. yy’a kadar çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimlerini sağlamaya yönelik bir eğitim anlayışının olmamasıdır (akt., Öztaş, 2013).

Buna göre günümüzde evrensel ve ideal bir çocukluk yerine kültüre ve topluma göre farklılaşan çok sayıda çocukluktan söz etmemizin olanaklı olduğu (Demir Gürdal, 2013); çocuk dünyasına yönelik körleşmenin dil, kültür ve zamandan bağımsız olarak evrensel bir sorun olduğu (Tükel Kanra, 2022) ifade edilmektedir.

İnsanı mutlak bir sınırlılık içinde algılamayı gelenek haline getirmiş düşünce sistematığı, Rönesans ile reddedilerek uygarlığın en insancıl düşüncelerinden biri olan çocukluk fikri doğmuştur. Okuma yazma yeterliliğine dayanan yeni bir yetişkinlik tanımlaması, sorgulayan bir toplumsal varoluş, entelektüel mülkiyet haklarını özgürleştirmiş ve çocukluk anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Matbaa ile neyi kimin yazdığı ve kimin ne yaptığı önem kazanınca kişisel tarihi (self-publicist) ifade eden deneme türünde yazma geleneği başlamıştır. Montaigne’in “Denemeler,” François Rabelais’in “Gargantua” adlı yapıtları insanın yegâneliğini kutlamıştır. Thomas Raynold’un pediatriye

ilişkin özgün çalışmaları ile de çocuk bir saygı nesnesi olmuştur. John Locke, 1693'te "Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler" (Some Thoughts Concerning Education) adlı eserinde çocukluk fikrinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bu kültürel kavrayışla, her nerede okuryazarlık, yüksek ve sürekli bir değer olarak görülmüşse orada okullar oluşmuş ve her nerede okullar oluşmuşsa orada çocukluk anlayışı gelişmiştir. Hümanizma ve Aydınlanmayla birlikte toplumların üretim ve bilimsel olgunluk düzeylerindeki ilerlemeler, çocukluğa dair kültürel kavrayışı üst düzeye çıkarmıştır (Postman, 1995).

Çocukluk; kendine özgü duyarlılık, merak, sorgulama (Matthews, 2000; Stearns, 2021) şimdi ve burada yaşamak (Krapmann, 2010, akt. Flowers, 2010) özgün antitez şemalar oluşturma (Piaget, 2017) gibi düşünsel güce sahiptir. Krapmann'a göre (2010, akt. Flowers, 2010) çocuklar, "şimdi ve burada yaşamaktadırlar." Onlar, sorunlara ilişkin kendi görüşlerini geliştirerek yetkin çözümler üretirler. Dolayısıyla çocuklara genç yurttaşlar, kendi yaşamları ile ilgili sorunlara yetkin hak sahibi kişiler olarak bakılmalıdır. Çocukluk, yetişkin olma yolunda ilerlemekten daha fazlasıdır (Lone, 2018). Çocukluk, insanın ilk nesnellliğini oluşturduğu önemli bir varoluşsal yoldur. Çocukluk, ileriki yıllarda insana kendini yeniden sunar (Freire, 2014).

2. Çocuk Benlik Nedir?

Eric Berne (1961) danışanlarıyla yaptığı görüşmelerde her insanda; ana-baba, yetişkin ve çocuk benlik olmak üzere üç benlik durumunun var olduğunu gözlemiştir (akt., Akkoyun, 1995). Koç (2005) bu üç benlik durumunun dengeli olarak kullanılmasının empatideki önemini açıklamaktadır. Bireyin diğer bireylerle empati kurma gücüne sahip olması ve gerektiğinde empati kurmayı istemesi için ana-baba, yetişkin ve çocuk benlik durumlarını yani kişisel rollerini, yetişkinin denetiminde dengeli şekilde kullanabiliyor olması gerekir. Diğer bir ifadeyle, bireyin sergilediği empatik bir davranışta, bu bireyin sahip olduğu üç benlik durumlarının da belirli oranlarda payı vardır. Yani ana-baba, yetişkin ve çocuk benlik durumlarına yeterli düzeyde sahip olmayanlar ya da üçüne de sahip oldukları halde bunları yetişkinin denetiminde dengeli şekilde kullanamayanlar, karşısındakilerle empati kurmayı ya istemezler ya da isteseler bile beceremezler (Koç, 2005). Günlük yaşamda bu benlik durumları çok sık kullanılmaktadır (Akkoyun, 1995; Kırbasoğlu, 2010; Odabaşı, 2012). Yetişkin bir kişi, ebeveyn ve çocuk benlik durumlarının işbirliğini kullanabildiğinde; olgunluk, bilgelik, demokratiklik gibi bütünleşmiş bir yetişkin benlik ortaya çıkacaktır (Akkoyun, 1995). Kurulan iletişimde tarafların tamamen kendisine yöneldiği ve karşı tarafa odaklanmadığı durumda varoluş çatışması

(Başay ve Öğretir Özçelik, 2018) yaşanır. Yetişkinlikte de yetişkin benliğin yanı sıra çocuk benliğin sürdürülmesi, yok edilmemesi gerekir. Dengeli ve sağlıklı yetişkin bir birey çocuk benliğini de yeri geldiğinde, gerektiğinde ortaya çıkararak bireydir. Çocuk benliğin yok edilmesi, bireyin psiko-sosyal gelişimine zarar vermektedir. Çünkü yetişkin benlik, kendisinde var olan çocuk benliği kaybederse çocukla iletişim kurma becerisini de kaybetmektedir.

Okullar da çok sayıda norm ve değerlerden oluşan kurumlardır. Bu norm ve değerler çerçevesinde okul ve sınıf ortamında oluşan toplumsallaşma süreci ve resmi programda yer almayan çocuğun geçirdiği yaşantılar, okulun idari örgütsel düzenlemeleri, öğretmen beklentileri gibi bazı örtük iletiler içerebilir. Açık programda belirtilmemesine karşın, okulda yazılı olmayan kurallar, ritüeller, normlar aracılığıyla öğrencilerin kazandıkları tutumlar, değerler ve davranışları açıklayan örtük program, açık programın tamamlayıcısı olarak görülmelidir. Okul ve çevresindeki ortamlar, açık ve örtük program arasındaki uyumu yansıtacak şekilde düzenlenmelidir (Yüksel, 2002). Çocuğun öğrenme yaşantılarını geçirdiği sınıf ortamlarındaki duygudaşlık, anlamdaşlık gibi eğitsel ilişkiler, öğrenci başarısını etkilemektedir (Başaran, 2007). Bununla birlikte okuldaki her öğrenme yaşantısı, istendik bir öğrenmeyi oluşturmayabilir. Öğrenme yaşantılarını etkileyen koşullar destekleyici olabildiği gibi engelleyici de olabilir (Ertürk, 2013).

3. “Çarklar Arasında” (Unterm Rad) Konusu

Hermann Hesse’nin “Peter Camenzind” (1904) adlı eserinden sonra, “Çarklar Arasında” ikinci romanıdır ve 1906 yılında yayımlanmıştır. Bu yapıtta, çocukların, çocuk benlikten uzaklaştırılarak onlara benimsetilen “üstün başarı ideali”nin çelişkileri ele alınır. Yapıtta, çocukların etrafında, onları tutsak eden kurulu çarklar mevcuttur. Almanya’nın Schwaben kasabasındaki manastır okulunda çocukların maruz kaldığı baskıların ele alındığı yapıtta, kültürel eleştirisi yapılır. Öğretmenlerin, öğrencilerin okulda kaybolmaları durumunda akıllarına ilk gelen şey öğrencilerin “canına kıymış” olabileceğidir. Eğitim, toplumun sosyal, kültürel canlanma ve ekonomik kalkınmasını sağlayan önemli bir kurumdur. Buna karşın çocuklar akademik başarı elde edemezlerse kasabada kendilerine sınırlı meslekleri icra etmekten başka seçenek sunulmaz. Başarılı olanlar, devlet yatılı giriş sınavını kazanıp Zisterziens tarikatına mensup Maulbronn Manastır’ındaki yatılı okula, oradan da Tübingen’deki yüksekokula gitmek ve burayı bitirdikten sonra da rahip ya da öğretmen olmak zorundadır. Manastır okuluna büyük bir idealle girmeye çalışan başarılı öğrenciler, tatil yapmadan ders çalışma, sınıf birinciliğini kimseye

bırakmama gibi baskılarla “iyi öğrenci” olma kıstaslarından ödün vermeden bu zorlu giriş sınavına hazırlanırlar. Ne yazık ki zamanla yaşamda zevk aldıkları her şeyi unutmaya başlarlar.

4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Hermann Hesse'nin “Çarklar Arasında” adlı yapıtındaki olay, olgu, karakterler ve kurgular etrafında ifade edilen çocuk benliğe ilişkin değerler ve varoluşçu imgelerin çözümlenmesidir. Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir. Hermann Hesse'nin yapıtında;

1. Çocuk benliğe özgü değerler nelerdir?
  - Çocuğun benlik özerkliği nasıl gelişmektedir?
  - Yetişkin benlik (okul yönetimi, öğretmenler), ebeveyn benlik çocuğun yönlendirilmemiş (örtük) düşünme biçimine dair duyarlılığa sahip midir?
  - Çocuğun özgür iradesi var mıdır?
2. Çocuk benliğe ilişkin varoluşçu imgeler nelerdir?
  - Çocukların okul dışında en çok eylemde bulunduğu yer/ler neresidir?
  - Okuldaki öğretmen-öğrenci ve öğrenci- öğrenci arasındaki eğitsel ilişkiler nasıldır?
3. Çocuk benliğin varoluşçu imgelerinin çöküntüye uğramasına yol açan çelişkiler nelerdir?
  - Eğitimde çocukları yaşama yabancılaştıran etmenler nelerdir?

5. Araştırmanın Önemi

Yapıtta, eğitim adına yapılan uygulamaların; çocukları, çok sevdikleri doğadan, kurdukları arkadaşlıktan, hedeflenen başarıdan giderek uzaklaşmalarına neden olduğu görülmektedir. Bu çalışma, “Çarklar Arasında” adlı yapıtın, çocuk benlik ve varoluşçu imgeler açısından analizini içermektedir. Böyle bir çalışma, günümüz için geçerli ve önemli olabilecek eğitim programlarına bir fırsat sunabilir. Çocukların ilgi ve yeteneklerini göz ardı etmemek, özgüvenlerini geliştirmelerinde aile, çevre ve okulun tutumu, dengeli bir yaşam için çocuk benlik ve yetişkin benliğin bir arada olması, örtük eğitim programının öğrencilere olumlu geribildirimler yansıtması gibi bu yapıtta günümüz için geçerli olabilecek eğitim iletilerinin olduğu görülmektedir. Sınav odaklı

eğitimden kaynaklanan başarı kaygısı, öğrencilerin öğrenme yaşantılarında olumsuz etkilere neden olabilmektedir.

6. Yöntem

Araştırma, Hermann Hesse’nin “Çarklar Arasında” adlı yapıtın incelenmesi biçiminde yürütüldüğünden nitel araştırma yöntemlerinden “anlatı analizi” kullanılmıştır. Analizin gerçekleştirilebilmesi için alanyazında kitabın konusuyla ilgili “çocukluk,” “çocuk benlik,” “yetişkin benlik,” “ebeveyn benlik,” “değerler,” “varoluşçu imgeler,” “yabancılaşma,” “kişisel değer sisteminin oluşması” gibi kavramlarla ilgili tarama yapılmıştır. Araştırma, yukarıda sözü edilen bu kavramlarla sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada, “Çocuk Benliğe Özgü Değerler,” “Varoluşçu İmgeler,” “Varoluşsal Kaygı” temel olarak kabul edilmiş ve çözümleme ölçeği oluşturulmuştur. Çözümleme ölçeğinin oluşturulmasında aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir:

- Temel kategorilerin altında hangi konuların inceleneceğini belirlemek için alanyazın taraması yapılmıştır.
- Çocuk benlik, çocukluk çağı içerisinde fiziksel algı, zihinsel ve psikolojik yapıyı da içine alan çocuğa özgü özelliklerin tümüdür. Kişiliğimizde yaşamın başlangıcından itibaren yaşanan duygu, düşünce ve davranışları içeren parçadır (Berne, 1961; akt, Akkoyun, 1995).
- Çocuk benliğe özgü değerler, kendiliğinden, düşlenen, düşünülen, hissedilen yapıp etmelerdir. Ailede ve eğitim kurumlarında, çocuğa kendiliğinden davranabileceği, özerk benliğin gelişiminin desteklenebildiği, özgürlük temelli kimlik inşa edebilecekleri eğitim yaşantıları oluşturulmalıdır. Çocuk, yaşam sürecinde kaçınılmaz olan çatışmalı durumlarla karşılaştıkça benliğin bir başka yönü gelişir. Giderek organizmanın dürtüsel olan ve dürtüsel olmayan yanı ayrışır. Dürtüsel dizge ayrıştıkça çevreyle çatışma sorunu ortaya çıkar. Bu durumda benlik, yeni uyum yolları (savunma düzenekleri) geliştirir. Böylece benlik, ikincil özerklik kazanır (Öztürk, 1989). Bu ifadelerden yola çıkılarak yatılı manastır okulunda “*çocuğun benlik özerkliği nasıl gelişmektedir?*” sorusu sorulmuştur.
- Tin-çözümlemeciler, yönlendirilmiş (belirtik) düşünme ve yönlendirilmemiş (örtük) düşünme olmak üzere düşünmenin birbirinden farklı iki temel biçimini ayırt ederler. Yönlendirilmemiş (örtük düşünme), bilinçaltıyla ilgilidir, örtük düşünmenin çözmeye çalıştığı sorunlar kendi imgeleminde bir düş dünyası yaratır. Doğrular kurgulamaz, isteklerin doyumuna eğilimlidir. Kendini anlatmada dolaylı yöntemlere başvuru-

rur, kendini biçimlendiren duyguları, sembeler ve söylemler aracılığıyla açığa vurur. Çocuklar, yönlendirilmemiş (örtük, imgesel) düşünmeye eğilimlidir (Çebi, 2006). Bu bilgidен yola çıkılarak, “*yetişkin benlik, ebeveyn benlik, okul yönetimi ve öğretmenler çocuğun yönlendirilmemiş (örtük) düşünme biçimine dair duyarlılığa sahip midir?*” sorusu sorulmuştur. Çocukların bu düşünme biçimi ve benlik gelişimi onların karar alma süreçlerine katılımını sağlayabilir. Kişinin kendi özünden gelen bir coşkuyla kendi seçeneklerini inşa etmesi, özgürlük hakkına sahip olmasıdır. Yapıtta, çocuklara dışsal otorite tarafından dayatılan seçenekler sunulmaktadır. Bu durum çocukların eğitim sisteminde özgürlük haklarının sınırlı olduğunu göstermektedir. Cevizci (2012) insani eylemin temel koşulunun özgür eylem olup gerçek özgürlüğün sadece eylem yoluyla gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Bu görüşten yola çıkılarak, çocuğun yaşamına dair seçimlerin, eğitim yaşamındaki kararların uygulanmasında çocuğun rolüyle ilgili olarak “*çocuğun özgür iradesi var mıdır?*” sorusu sorulmuştur.

- Varoluşçu imge, bireyin taşıdığı varoluşsal kaygıyı gidermek için düşündüğü, eylemde bulunduğu şeyleri simgeleyen göstergelerdir. Cevizci (2012) varoluşçuluğu, insana kendini tanıyıp kendi seçtiği doğrultuda gelişmesi yönünde bir çağrı olarak tanımlar. Tekdüzelik, baskı, korku ve örselenmişlik düşünceleri, çocukları içinde yaşadıkları dünyaya yabancılaştırabilir. Bu yüzden ailenin, çevrenin ve eğitim sisteminin, çocukluğu, doğasına özgü bir biçimde, toplumsal bir kurgu olarak yapılandırması beklenmelidir. Öğrenme yaşantıları çocuğun bu güdüsünü destekleyecek nitelikte olmalıdır. Çocuklukta geçirilen olumlu ya da olumsuz yaşantılar, yetişkinlik döneminde, davranışların, tutumların, ilgilerin ve alışkanlıkların belirlenmesinde izler taşıyabilir. Çocuğun varoluşsal kaygısını gidermek için düşündüğü, eylemde bulunduğu şeyleri simgeleyen göstergeler önem taşımaktadır. Bu ifadelerden yola çıkılarak varoluşçu imgelerin çözümlenebilmesi için “*çocukların okul dışında en çok eylemde bulunduğu yer/ler neresidir?*” sorusu sorulmuştur. İnsan, yaşamın anlamını iletişim yoluyla bulur. Sınıf ortamında herkes eşit söz hakkına sahip olmalıdır (Freire, 2014). Kısakürek (1986) de bir okulun atmosferindeki en önemli boyutlardan birisinin öğretmen desteği gibi karşılıklı diyaloga dayalı kişilerle ilişkiler olduğunu belirtmektedir. Bu görüşten yola çıkılarak “*okuldaki öğretmen-öğrenci ve öğrenci- öğrenci arasındaki eğitsel ilişkiler nasıldır?*” sorusu sorulmuştur.

252 • HERMANN HESSE’NİN “ÇARKLAR ARASINDA” ADLI ROMANINDA ÇOCUK BENLİK VE VAROLUŞÇU İMGELER

- Varoluşsal kaygı, bireyin kendini keşfetmeye duyduğu merak olarak yorumlanabilir. İnsan bu dünyaya atılmıştır ve endişe (boğuntu, tasa) içindedir. Bu boğuntu bize varlığın iç özünü açar, gösterir. Boğuntu, hiçliğin tehdidi altındaki insan varlığının güvenlikten yoksun durumda bulunuşudur. İnsanoğlu kendini sürekli olarak yaratmak, tasarı yapmak, kendinden taşmak ve sonra bu durumu egemenliği altına almak çabası içindedir. Günlük yaşam insana öz varlığını unutturur (Hilav, 2013). Yapıtta, aile, çevre ve yatılı okul ekseninde, çocuk benlikten yoksun bırakılan çocukların içe kapanıklık, umutsuzluk, yabancılaşma, canına kıyma eğilimiyle başa çıkmaya çalıştıkları görülmektedir. Hesse, bu eserinde, dökümhaneden yeni çıkan çapaklı çarkların, özenle eğelendiğinde hassas aletlerin işleyişinin düzenli olabileceğini söylerken aile, eğitim ve çevre gibi unsurların işleyişinin ise adeta “sık bir orman içi bölgesi” gibi işleyip çocukların çarklar arasında örselendiğini dile getirir. Bu ifadelerden yola çıkılarak “*eğitimde çocukları yaşama yabancılaştıran etmenler nelerdir?*” sorusu sorulmuştur.

7. Hermann Hesse “Çarklar Arasında”

Araştırmanın verileri, Hermann Hesse’nin “Çarklar Arasında” adlı yapıtın elde edilmiştir. Yapıt 2017 yılında Can Yayınları tarafından 9. basım olarak yayımlanmıştır ve 212 sayfadan oluşmaktadır. Türkçeye Kamuran Şipal tarafından çevrilmiştir.

8. Verilerin Çözümlemesi

Yapılan anlatı analizinde öncelikle romandaki “çocuk benliğe özgü değerler” ve “varoluşçu imgeler”e ait sözcük, cümle ve paragraflar temel alınarak kodlar oluşturulmuştur. Araştırmada, alanyazın taraması sonucunda, eğitim içerikli bir yapıtta hangi temaların analiz edilmesi gerektiğine ilişkin temel kategoriler belirlenmiştir. Daha sonra her kategorinin incelenmesine yönelik sorular hazırlanmıştır. Araştırma sorularına göre çözümleme birimleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Çocuk benliğe özgü değerler kategorisinde, çocuk benlik ve değerler ilişkisini belirlemek için çözümleme birimi olarak “sözcük ve cümle” seçilmiştir. Yapıtta geçen çocuk benlik ve değerlerle ilgili her sözcük ve cümle belirlenmiştir.
- Varoluşçu imgeler kategorisinde, çocukların okul içinde ve okul dışı ortamlarda en çok hoşlandıkları eylemler, okuldaki öğretmen, yönetici

ve öğrenciler arasındaki formal ve informal/denetimsiz/plansız ilişkiler, yatılı okuldaki bireysel-grup etkinliklerinin nasıl olduğunu belirlemek için “cümleler/paragraflar” çözümleme birimi olarak seçilmiştir.

- Varoluşsal kaygı kategorisinde, okuldaki öğretmen, öğrenci davranışları ve tutumları, evdeki yaşam, ailelerin çocuklar üzerindeki tutumlarının nasıl olduğuna dair “cümleler/paragraflar” çözümleme birimi olarak seçilmiştir. Araştırmacı metinden çıkardığı iletileri sorularla ilişkilendirmiş ve alıntılar vererek sunmuştur.

8.1. İnandırıcılık

Yapıt ilk olarak yapıtı doğru anlama amacıyla okunmuştur. Ardından ayrıntılı okuma yapılarak kodlamalar yapılmıştır. Elde edilen kodlamalardan temalara (kavram kümelerine) ulaşılmıştır. Bu kavramlar yapıtın içinde geçmektedir. Örneğin kodlamaların birikimli olarak “başarı,” “çocukluk ülkesi,” “yetenek,” “soyluluk,” “canına kıyma” gibi kavramların etrafında kümelenildiği belirlenmiş, bunların yapıtta hangi sıklıkla geçtiği, ne kadar tekrarlandığı not alınmıştır. Yapıtta birbiriyle ilişkili olan bu kavramlardan, yazar tarafından “benlik özerkliği,” “örtük (austetic) düşünme,” “özgür istenç,” “doğa sevgisi,” “ilişkiler,” “yabancılaşma,” “koşullanma” adlı kodlar belirlenmiştir. Birbirini tekrar eden kodlamaların olmaması için bulgular üzerinde tekrar çalışılmıştır. Böylece çalışmanın inandırıcılığı güçlendirilmeye çalışılmıştır.

8.2. Doğrulayıcılık

Kategoriler birbirini kapsamayacak ve birbirinden bağımsız olacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırmacının yapıtı tekrar okuyup gözden geçirmesiyle bulguların sonuçlarının gerçeği yansıtıp yansıtmadığı araştırmacı tarafından denetlenmiştir. Bulgular bölümündeyse, yapıttan elde edilen temaların altında yer alan alt temalara ilişkin metinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Alt temalara ilişkin olarak doğrudan alıntılara yer verilmesinin nedeni, alt temaların açık ve anlaşılır olmasını sağlamaktır.

9. Bulgular ve Yorum

Hermann Hesse'nin “Çarklar Arasında” (2017) adlı yapıtında anlatı analiziyle ilgili çözümleme sonucu elde edilen bulgular ve tartışma aşağıda sunulmuştur:

9.1. Çocuk Benliğe Özgü Değerler

“Çarklar Arasında” adlı yapıtta, çocuk benliğe özgü değerler nelerdir? Bu tema altında “benlik özerkliği,” “yönlendirilmemiş (örtük) düşünme” ve “özgür istenç” adlı üç kategori belirlenmiştir.

i. Çocuğun benlik özerkliği nasıl gelişmektedir?

Kişinin kendisine ait bilgi, farkında oluş öz benliğini oluşturur (Dönmezer, 1984). Benlik özerkliği kategorisini betimlemeye yönelik sınıflama sözcükleri, Öztürk’ün “Psikanaliz ve Psikoterapi” (1989) adlı kitabından alınmıştır. Benlik Özerkliği, “benliğin birincil özerkliği” ve “benliğin ikincil özerkliği” olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo 1. Benliğin Birincil Özerkliği (Çatışma Dışı Benlik Alanı)

Kategori	Sınıflama Sözcükleri
Benliğin Birincil Özerkliği (Çatışma Dışı Benlik Alanı)	Uyum
	Öğrenme
	Olgunlaşma

Bu aşamada benliğin birincil özerkliğini destekleyen formal ve denetimsiz/informal/gelişigüzel yaşantılar gerçekleşmektedir. Hans’ın ev ortamında ödevli ders çalışması, Rahip efendi ile manastır derslerine ön hazırlığı kapsayan profesyonel - öğretmenli akademik ders çalışma, kasabadaki arkadaş çevresi, doğa içinde hoşnut geçirdiği zamanı, çatışma dışı benlik alanıdır. “Uyum,” “öğrenme” ve “olgunlaşma”ya dair benliğin birincil özerkliği kategorisine ilişkin kodlarla ilgili bazı doğrudan alıntılar şöyledir.

Uyum (Çatışma Dışı Benlik Alanı)

Yapıtta “*Hans Giebenrath kuşkusuz yetenekli bir çocuktur,*” “*Hans’ın üstün yeteneği konusunda kuşkuya yer yoktu*” (s. 10) gibi betimlemelerin ardından onun; kasabanın en parlak öğrencisi olması, öğretmenleri tarafından manastır yatılı giriş sınavına önerilmesi ve bu sınavı ikincilikle kazanması, kasaba dışında da başarısının yankı yaratması uyumla geçen yaşantılarıdır. Çocuk benliğe, ebeveyn ve yetişkin benlik tarafından benimsetilen “üstün başarı idealine” adanmışlık gereği Hans, kasabanın özgün, sözü ve eylemi tutarlı, gerçek yüce gönüllü, bilgili ve görgülü Rahibinin gözetiminde, son derece disiplinli bir yöntemle manastır derslerine ön hazırlık yapar (öğrenmeye açıklık, tepkide isteklilik ve tepkide doyum, değer verme). Hans’ın, Rahip Efendi ile

uyumlu geçen ileri düzey akademik çalışmasının dışında, başarı güdüsünün oluşmasında, babasının umutlarını boşa çıkarmama, öğretmenlerinin beklentisi vb. baskılar da etkilidir (tepkide uyum). Krathwol'un duyuşsal öğrenme açısından öğrenenin bu tutumlarının, almaya açıklık, tepkide doyum, değer verme aşamalarına karşılık geldiği söylenebilir (Sönmez, 2015). Çevresinin “başarılı olmak, birinci olmaktır” koşullanmasına, edilgen bir uyumlanma göstermesi iki yıl süren manastır eğitiminde başarı idealinden uzaklaşmasına ve kaygı bozukluğuna yol açacağı görülmektedir. Hans için en önemli okul dışı öğrenme ortamı olan doğadan, ders çalışmaktan alıkoyduğu gerekçesiyle, yetişkin benlik tarafından uzaklaştırılır. Balık tutma, tavşanları besleme gibi çocuk benliğinin, yapmaktan çok hoşlandığı etkinlikler, boşa geçirilen zaman olarak görülür. Uyum dönemi, manastır okulunda kişisel değer sisteminin gelişmesinde bambaşka farklılık ve farkındalık yaratacak şair Hermann Heilnir ile dost olana değin devam eder.

Öğrenme (Çatışma Dışı Benlik Alanı)

Hans'ın tez canlı öğrenme isteği, tutku haline gelmekte, bağımsız çalışma alışkanlıkları gelişmektedir. Hans'ın yaşam ideallerine eleştirel bakışında, yetişkin benlik ve çocuk benlik açısından iki özgün kişi çok etkilidir. Birincisi, manastır giriş sınavı için Latince, Yunanca gibi klasik dillere kendisini çalıştıran kasabanın saygın Rahibi, diğeri, yatılı manastırda, Hellas odasındaki akranı Heilnir'dir. Hans, manastır giriş sınavını kazandıktan sonra, özgürlük içinde geçirebileceği, günlerce güzel yaz günü varken kendisine yetişkin benlik açısından önemli rol model olabilen Rahip ile özveriyle Luca İncili ve İbranice çalışırlar. Rahibin çalışma tarzındaki özgünlük ve disiplin, birinci olamadığı için de ayrıca hayıflanılan Hans'ı etkiler. Hans, Rahibin, araştırmacı ve sorgulayan yöntemleriyle ders çalışmayı, araştırmayı ilke edinir:

“Rahip Efendi etkili konuşmasıyla Yunancanın özünü ustalıkla şekilde ortaya koyuyor, İncil'in ne zaman ne şekilde doğduğuna ilişkin açıklamalarda bulunuyordu. Hani, ona öyle geliyordu ki gerçeği araştıranların arasına bu ders sayesinde (Luca İncil'ini yeni Yunancadan okuma) kendisi de katılmıştı” (s.57).

Hans'ın yaşamında kurulu “çarklar”ı fark etmesini, hedefsiz bir “başarı”nın peşinde koşmanın¹ anlamsızlığını, mizah ve sanatıyla manastır yönetiminin kurallarına başkaldırmayı, ayaklar altına alınan çocuk benliğini yeniden yaşamasını sağlayan diğer özgün kişi Heilnir'dir.

¹ Evrensel, “Çarklar Arasında Öğütülen Genç Beyinler.”

Olgunlaşma (Çatışma Dışı Benlik Alanı)

Manastırda öğretmenler/yetişkin benlik öğrencilere “siz” diye hitap etmektedir. Öğretmenlerin/yetişkin benliğinin bu hitabı, çocuk benliğe olumlu geribildirimidir. Öğrenciler de öğretmenler tarafından yapılan bu saygın hitap tarzına layık olmaya çabalarlar. Yapıtta öğretmenler tarafından sağlanan olumlu dönütlerin, öğrencilerin tutumlarını etkilediği söylenebilir:

“Tanrım sınavda siz demişlerdi kendisine!” (s.46).

“Gelişim sürecinin en hızlı dönemini yaşayan öğrencilerin tümü kaynaşmıştı; tabi bu, akşamları yatakhane de sık sık kavga çıkmasını önlemiyordu. Çünkü herkes kendini büyümüş hissetmek, bilimsel ağırbaşlılığa özen gösterip davranışlarına çekidüzen vererek öğretmenlerinin henüz alışılmamış “siz” hitabına hak kazanmak için elden gelen çabayı harcıyorlardı... Ama bu yapay ağırbaşlılığın gerisinden tüm doğallığıyla çocuksu bir muziplik kopup geliyor, kendini unutturmak istemiyordu (s.83).

Benliğin İkincil Özerkliği

Benliğin ikincil özerkliği yani benliğin karşılaştığı çatışmalı durumlarda, benliğin bir başka yönden gelişmesidir. Benlikte, başlangıçta çatışmayla gelişen savunmalar, giderek bağımsızlaşır. “Yeni uyum yolları” (yansızlaştırma) ve “çatışmalardan bağımsız alışkanlık kazanma” (otomatikleştirme) gelişir (Öztürk, 1989).

Tablo 2. *Benliğin İkincil Özerkliği*

Kategori	Sınıflama Sözcükleri
Benliğin İkincil Özerkliği (Çatışma Alanı)	Çatışma
	Yeni uyum yolları (yansızlaştırma)
	Çatışmalardan bağımsız alışkanlık kazanma (otomatikleştirme)

Çatışma (Benliğin İkincil Özerkliği):

Hans’ın, kasabanın manastır sınavına girecek tek aday öğrenci olmasından dolayı herkes onunla gurur duymuş ve Hans kasabada ün kazanmıştır. Piyetist² Flaig Usta, okulda başarılı bir öğrenci olduğunu, yatılı sınava hazır-

² Protestanlıkta 17. yy’da ortaya çıkan, dinin özünü duygusal yaşantıda gören, başkalarına sevgiyle el uzatmayı kendisine temel alan bir akım.

landığını duyduğundan beri Hans'ın onurunu kıracak sözler kullanmıştır. Başlangıçta iyi bir yol gösterici olan Flaig Usta'nın kendisiyle kırıncı konuşması, onun çetin sorularına hedef olmamak için kaçma davranışı göstermesi, kendisini yepyeni bir kavrayış gücüne kavuşturan Rahip ile Yunanca çalışmasına karşı çıkmasına akıl erdirememiştir. Çocuğun ikincil benlik özerkliğinden “çatışma” durumuna ilişkin olarak metinden bir örnek:

“Hans, ruhsal gelişim sürecinde çocuksu bir dik başlılığın yeşerip filizlendiği bir dönemi yaşıyordu, onuruna ve benlik duygusuna yönelik her türlü tatsız saldırıya karşı son derece duyarlıydı” (s. 19).

Hans; kasabadan Stuttgart'a uğurlanırken onu tren istasyonunda öğütlerle boğan öğretmenlerinin, okul müdürünün ve kasabalıların; tren yolculuklarında her şeyi yüzlerce defa hatırlatan babasının; Stuttgart'ta sınav süresince evinde kaldığı, yemeğini yer yemez kendisini yatağına yollayan ve öğütlerle canını sıkan halasının; yetişkin benlik sergileyen aile ve çevresinin diyalog karşıtı tavırlarını anlamsız bulmuştur. Oysa Rahip Efendi gibi gerçek bir bilge olmak için onun rehberliğinde uğraştığı ve çabaladığı her şey yorgunluğa da tatil yapmamaya da değerdi.

Yeni Uyum Yolları/Yansızlaştırma (Benliğin İkincil Özerkliği):

Hans'ın anne yoksunluğuyla geçen çocukluk yılları, sosyal yaşamını etkilemiş, Hans daha çok doğada tek başına zaman geçirmeyi yeğlemiştir. “Sınavı ikincilikle kazandı. Bundan böyle hepsinden üstün durumdaydı. Kendisine az acı çektirmemişlerdi, August'tan başka içlerinden hiçbiriyle dostluk kurmaya yanaşmamıştı, kavga dövüşlerinden ve oyunlarından pek hoşlanmamıştı” (s. 46). Başarı hırsı ileride kendisini mutsuz edecektir: “Arkadaşlarından öne geçmeyi de kesinlikle istiyordu. Nedendi acaba? Bunu kendisi de bilmiyordu. Zamanla herkesten üstün olmayı gurur sorunu yapmış, çevresinde kendisine rakip birini görmeye katlanamaz duruma gelmişti” (s. 53). Yatılı manastırda dostluk kuran çocuklara öykünür: “Kimi öğrencilerde kendini başkalarından soyutlama eğilimi sesini duyuruyor, kimilerinde ilk kez bir kişilik oluşturma dürtüsü, çocuksu uykulardan uyanıp gözlerini açarak, filizlenip yeşermeye başlıyordu” (s.84).

Çatışmalardan Bağımsız Alışkanlık Kazanma /Otomatikleştirme (Benliğin İkincil Özerkliği)

Manastır okulunda Hans'ın önceki kabullerini alt üst eden Heilner, eğitimle ilgili bu yapılanların “uşaklık” olduğunu söyler. Heilner'i tanıdıktan sonra başarının birinci olmakla eşdeğer olmadığını, yaşamda sevginin, dürüst-

lüğün paha biçilmez yeri olduğunu fark eder. Heilner’in akranlarından daha ileri görüşlü olduğu herkes tarafından gözlenip bilinmektedir:

“Küçük seddin tahta köprüsü üzerinde oturan şair Heilner’in küçük defterciği yine kucağındaydı, ucu sivriltilmiş kurşunkalemi ağzında düşüncelere dalmıştı (s.86).

“Heilner, okul ve yaşam üstüne devrimci düşüncelerini açığa vurduğunda ses çıkarmadan, can kulağıyla onu dinleyecek biri gerekiyordu” (s.96).

Hans’ın üstünlük duygusuna kapılıp kendisiyle gururlanması, ileride beden ve ruh sağlığının bozulmasına neden olacaktır. Çok sevdiği tavşanlarını beslemek, balık tutmak, ırmakta yüzmek, doğada gezmek, “etkileyici vazirler” olarak tanımladığı ağaçların altında kitap okumak gibi çocuk benliğe dair uğraşlarından vaz geçer. Ancak okul yönetimi/yetişkin benlik bu durumu “olumlu bir gelişme” olarak değerlendirir.

Önerme: Çocuklar, özerk benliklerine karşı yapılan açık ve örtülü saldırılara oldukça duyarlıdır. Bu duyarlılık, giderek dirence ve başkaldırıya dönüşebilir.

ii. Yetişkin benlik (ebeveyn, okul yönetimi ve öğretmenler) çocuğun yönlendirilmemiş/ örtük (austistic) düşünme biçimine dair duyarlılığa sahip midir?

Metinde, çocukların yönlendirilmemiş (austistic) düşünme eğilimi tema çözümleme birimi kapsamında incelenmiş, çıkarılan anlamlar soruyla ilişkilendirmiş ve alıntılar verilerek sunulmuştur. Yönlendirilmemiş (austistic) düşünme biçimi gerçeğin simgesel anlatımı olarak yorumlanabilir (Çebi, 2006).

Yapıtta, çocukluğundan yoksun bırakılan çocuk benlik, “üstün başarı ideali” uğruna “ayaklar altına” alınmıştır (s.151). Örneğin manastırdaki öğretmenler, matematiğin, mantık yürütme yeteneğini geliştiren, duyguların etkisinden kurtaran açık seçik bir düşünce sisteminin belkemiği olduğu görüşündedir. Oysa çocuklar masal dinlemekten, maceralı oyunlar oynamaktan, mizahtan, resim çizmekten, karikatürlerden, kahramanları tanıyarak tarih öğrenmekten hoşlanmaktadırlar. Çocukların manastırda, yalın içeriğiyle en çok Latince dersine ilgi duydukları görülmektedir. Çocuklara göre “öğrenmek, bir dağın doruğuna ulaşış ansızın zengin bir manzarayla karşılaşmaktır” (s.63). Yatılı okulda, velilerin de eşlik ettiği okulun ilk gününde, çocuklarının eşyalarını odalarına birlikte yerleştirip onları öğütlere boğduklarına dair (yönlendirilmiş-belirtik düşünce, Çebi, 2006) yapıtta şöyle bir ifade geçer: “Henüz kırıış buruşmamış yüzlerinin gerisinde yüce bir yaşam, hala düşlerle kaplı-

dı” (s.73). Aşağıdaki tabloda, çocukların yönlendirilmemiş düşünmeye yatkın olduklarına dair bulgular sunulmaktadır:

Tablo 3: Çocukların Yönlendirilmemiş Düşünceleri

Kategori	Örnek ifadeler
Çocukların Yönlendirilmemiş Düşünceleri	
Kodlar	
Masallar yoluyla öğrenme, kahramanları tanıma, karikatür yapma, oyun oynama	“Oysa üç yıl önce, masal kitapları vardı elinin altında, haydut romanları vardı, akşamları Nascholdların evlerinin kapısının eşliğinde başkalarıyla beraber Liese’nin anlattığı macera dolu hikâyeleri dinlerdi” (s.150). “Yeniden, bir çocuk olabilir miyim?” (s.160)
Yunanca metin okuma-anlama	“Özellikle Ksenophon’un yazıları öyle akıcı ve canlı bir üslupla kaleme alınmıştı ki öyle hayat dolu özgür bir ruh taşıyorlardı ki kolayca anlaşılabilirlerdi.” (s.29).
Şiir yazma	“Heilnir, “Bir Keşişin Şarkıları” yazılı siyah deri kaplı bir deftere sık sık şiirler çiziktiriyordu” (s.102). Heinir, şiirleriyle okul kurallarına başkaldırıyordu (s. 120)
Mizah	Heilnir, mizahla okulun kurallarına meydan okuyordu (s.130)

Tablo 3’te belirtildiği gibi manastır okulunda, Yunanca, İbranice, Matematik gibi bilim dalları arasında çalışırken çocuklar, derin bir huzurla dinledikleri masalları özlüyor, oyun oynamayı ve “yeniden çocuk olabilir miyim?” diye iç seslerini dinliyorlardı. Hans, Gramer, Almanca-Yunanca çevirilere çalışırken kendini bir labirentin içinde kaybolmuş gibi hissederken Ksenophon’un metinlerini okuduğunda özgürleştiğini hissettiğini belirtmektedir. Bu bulgu, çocukların yönlendirilmemiş düşünceye eğilimli olduklarını destekler niteliktedir. Yapıtta, örtük (austistic) düşünme biçimi, en çok Heilner’in diyaloglarında görülmektedir.

“Manastır okulunda kendine denk bir dost arama çabaları sonuç vermeyen şair Heilner, her gün boş saatlerini ormanda tek başına dolaşmakla geçiriyor, kıyadaki otlara uzanarak ölüm ve yok oluşun o güzüsü temasına ilişkin düşüncelere dalyordu”(s.85).

Hans, Hellas odasındaki arkadaşı Heilner’in, duygu ve düşüncelerini her zaman mizahi üslupla söylemesinden, onun özgün düşüncelerinden, konuşmalarından etkilenmiştir (s.87). Heilner, birinci olmayan öğrencinin “aptal” diye nitelendirilemeyeceğini söyler. Örneğin ders kitaplarını sürekli unutan Heilner, Hans’tan ödünç aldığı atlası, İber Yarımadası’nın Batı kıyısını grotesk bir insan profiline dönüştürmüş, şiirler yazmış, karikatürler çizmiştir. Hans, kitaplarının karalanmasına içerlese de Heilner’in her türlü davranışını cesurca bulmuştur. Yönlendirilmemiş düşünceye dayalı dair metinde şöyle bir ifade geçmektedir: *“Öyle bir dünya ki, bu dünyada notlara, sınavlara, sınavlarda elde edilen başarılarla değil, insanın vicdanının temizliğine önem veriliyordu yalnızca” (s.109).*

Tablo 4: Yetişkinlerin Yönlendirilmiş Düşünceleri

Kategori	Örnek ifadeler
Yetişkinlerin Yönlendirilmiş Düşünceleri	
Kodlar	
İnsan doğası	<i>“İnsan, içyüzü kavranamayan bir varlıktır. Çocukların hayallerle uğraşan biri olmamaları için okul denilen yuvaların çocukların doğasındaki tutkuları söküp atmalarının görevleri olduğuna inanırlar (s.59).</i> <i>“Okulda yasa ve deha arasındaki savaş yinelenip duruyor, her yıl yetenekli öğrencileri bir fidan gibi kökünden söküp atmak için aralıksız çaba harcadığını görüyoruz” (s.116)</i>
Ceza	<i>“Okul müdürü, pek çok yıl var ki, okulumuzda hiçbir öğrenci böyle bir cezaya çarptırılmamıştır diye, haykırdı” (s. 100)</i> <i>“Ayrık Hans’la Heilner’in durumlarında sakıncalı bir hava sezen manastır yöneticileri sözde yararlı bir ilkeye uyarak bir kat daha sert davranmaya başlamıştı” (s.117)</i>

Tablo 4’te görüldüğü gibi okuldaki öğretmenler ve okul yönetiminin insana dair yönlendirilmiş (belirtik) inançları vardır. Öğretmenlere göre dâhi

öğrenciler; öğretmenlerine saygı duymayan, küstahça kompozisyonlar kaleme alan, not defterlerine haklarında elebaşı, baş belası, ağır tecrit cezası adayı gibi notlar düşülen kötü kişilerdir. Örneğin Heilnir'in okuldan ayrılması, öğrencilerin Heilnir hakkındaki genel yargısını değiştirmiş, yanına yaklaşımdan çekindikleri arkadaşlarından “manastırda bir süre konakladıktan sonra çekip giden bir kahraman” (s.137) diye söz ederlerken okul müdürü ise bu durumdan hiç hoşlanmamıştır:

“Hellas odasında iki masa boş duruyordu. Kaybedilen ikinci arkadaş (Heilnir) birincisi (Hindinger) gibi çabuk unutulmamıştı”. İkincisini de unutulmuş görmek pek sevindirecekti müdür beyi” (s.137)

Büyüklerin yönlendirilmiş düşüncelerinden kaynaklı ritüellerden biri de Piyetist Flaig Usta ve Hans arasında geçer. Hans'ı manastır okuluna giderken uğurlayan Flaig Usta'nın resmi hava içeren sözleri canını sıkır: *“Haydi sana uğurlar olsun şimdi, Hans!” (s.66).*

Önerme: Çocuklar, yönlendirilmemiş düşünmeye uygun öykülerden, doğaçlamadan, mitolojiden, oyunlardan, kahramanların yaşamlarından hoşlanırlar. Yetişkinlerin yönlendirilmiş (belirtik) düşünceleri sıklıkla çocuğun doğasına, ilgi ve gereksinimlerine uygun düşmeyebilir.

iii. Çocuğun özgür iradesi var mıdır?

Yapıtta, çocuklar ve özgür irade ilişkisi tema çözümleme birimi kapsamında incelenmiş, çıkarılan anlamlar soruyla ilişkilendirilmiş ve alıntular verilerek sunulmuştur. Özgür irade, belli bir durumda kişinin kendi amacı ve isteğine bağlı olarak var olan seçenekler arasında tercih ettiği en iyi kararı vermesidir. Özgür irade, çocuk benlikle şu yönden ilgilidir. Çocuğun eğitimi, kurduğu arkadaşlıklar, entelektüel ilgisi, bir durumdaki tercihi gibi eylemlerinde seçenekler arasından özgürce verdiği ve doyum sağladığı karardır. Yapıtta “özgür irade” kategorisine ilişkin olarak yapılan kodlamalardan şu bulgular elde edilmiştir:

Tablo 5. *Çocukluk ve Özgür İrade*

Kategori	Örnek ifadeler
Çocukluk ve Özgür İrade	
Kodlar	
Var	<i>“Heilner, şimdiden kendine özgü yollarla yürümeye başlamıştı, böylelikle ilerde izleyeceği yolun bir provasını yapar gibiydi” (s.78).</i>
Yok	<i>“Olacak şey mi? Liseye gitmek istiyormuş. Sen beni para babası mı sanıyorsun? Bekle gidersin!” (s.36). (Hans Giebenrath’ın Babası)</i> <i>“Ne var ki, Hans Giebenrath’ın sınavda birinci olamayışı, içini bir kurt gibi kemirip durmaktaydı” (s.49).</i>

Tablo 5’te görüldüğü gibi Heilner, dış otorite tarafından dayatılan baskılara karşın özgür iradeyle yani var olan seçenekler arasından kendi iradesiyle karar verebilmektedir. Hans’ın, zorlayıcı bir tempoda çalışmaktan başka seçeneği olmaması özgürlüğünü sınırlamıştır. Hans, ikincilikle kazandığı okula başlamanın hemen öncesinde kısa tatil dönemini bile Klasik dillere, Luca İncil’inin Yunanca çevirisine ve İbranice’ye çalışarak geçirmiştir. Açıkça bellidir, özgür irade açısından şimdilik, Hans’ın tercih yapma hakkı yoktur. Ya sınavı kazanmak ya da çırak olarak çalışmak gibi iki seçeneği vardır. Ona sağlanan özgür irade alanı sadece bu kadardır. Heilner, manastır okulunda katı kuralları eleştirme cesareti göstermiş, kompozisyon sınavında vezinli kafiyeli yazısıyla dikkatleri en baştan çekerek üstün yetenekli şair kimliğiyle okulda tanınmıştır. Daima kendine özgü bir yolda, kendi tercihleriyle ilerlemiştir. Heilner, manastır okulundan önce firar etmiştir, ardından kovulmuştur. Bu temaya ilişkin yapıttaki bir ifade şöyledir:

“Gideceği yer neresi olursa olsun fark etmezdi. Manastırdan kurtulmuş ve kendi iradesinin, müdür beyin tüm buyruklarından ve yasaklarından güçlü olduğunu göstermişti ya yeterdi!” (s.135).

Önerme: Çocuklar için özgür irade sınırlı ve zor seçenekler arasından tercih yapmaktır. Ve bu seçeneklerin maliyeti daima büyüktür.

9.2. Çocuk Benliğe İlişkin Varoluşçu İmgeler

i. Çocukların en çok eylemde buldukları yer/yerler neresidir?

Bu soruyu yanıtlamak için yapıttaki ifadeler cümle çözümleme birimi kapsamında incelenmiş, “doğa” ve “arkadaşlık” olmak üzere iki kategoriye

ulaşmıştır. Hans ve Heilnir için ağaçlar, “etkileyici vaiz” ve “bilmediklerini öğrendikleri münzevilerdir.” Ağaçların estetik, ekolojik, biyolojik, tarihsel, kültürel özelliklerini betimleme; ormanın sıra dışı güzelliklerini tasvir etme; patikalarda gezintiye çıkma; ahududu çalılıklarını izleme; kayabalığı, golyan, kızılkanat, sazan gibi farklı balıkların biyolojik özelliklerini ayırma; balıklara olan tutku; ağaçkakanın sesine, guguk kuşunun ötüşüne kulak verme; yosunlara uzanıp yabancılarını yeme; ırmakta yüzme; kendi hazırladığı oltayla balık tutma; elma hasadı; kırlarda dolaşma; kayığa binme; ağaçlarla konuşarak hakikatin öğrenebileceği inancı; ağaçları ve koruları koruma; doğada kendini mutlu hissetme; rüzgarı, bulutları, vadileri, yaprakların dökülüşünü, çayırları betimleme; hasadın simgelerini yılın en soylu olayı olarak görme; ağaçların altında uzanarak kitap okuma ve hayvanları besleme varoluşçu imgeler olarak belirlenmiştir. Huzur bulduğu ve yaşamını sonlandıracağı yalıtılmış ortamdır. Aşağıda söz konusu imgeler, kodlara dayalı olarak örneklendirilmiştir:

Tablo 6: *Varoluşçu bir İmge Olarak Doğa*

Kategori	Örnek ifadeler
Doğaya, Ağaçlara Meftun Olma	
Kodlar	
Ağaçları estetik, ekolojik, tarihsel ve kültürel özelliklerini ayrıntılı betimleme	“Söğütlerin incecik gölgesinde durmak, yakındaki savaklardan dökülen suyun çağlıtı, derin ve durgun su! Ve ırmak üzerindeki ışık oyunu, tombul bir balığı elde tutmanın verdiği kendine özgü mutluluk” (s. 17).
Doğaya şükran duyma	“Yaklaşan kıştan önce bu enfes kokuyu solumak iyidir, şakır şakır yaz sağanaklarını, güz sabahlarının serin çiğlerini, bahar güneşinin nazlı ve narin aydınlığını, beyazlar ve pembeler içinde ışıldayan çiçekleri bütün bir yılın beraberinde getirdiği güzellikleri hatırlatır (s.163)
Doğayı izleme	“Alaçamın altına uzanıp kitap okuyabilir olmazsa havada uçuşan kelebekleri seyredebilirdi” (s.46).
Kendi olta takımını hazırlama	“Sağı solu karıştırıp çeşitli kutular, misinalar ve mantarlar bulup çıkardı. Bunlar olta için gerekli malzemelerdi... Hans yedi hafta sürecekti tatil dönemi boyunca hiç canının sıkılmayacağından emindi; çünkü bütün günlerini elinde oltasıyla ırmakta tek başına geçirebilirdi” (s.38).

Tablo 6’da görüldüğü gibi Hans ve Heilnir doğaya meftun, doğa zekâsı güçlü çocuklardır. Hans, kamışlı olta takımını değil, daha zahmetli olan mantarsız basit bir el oltası kullanıyordu. Böylece, yemdeki en ufak kıpırtıyı denetleyebiliyordu. Hans ve Heilnir doğada gördükleri canlılara saygı duymakta, onlarla uzun zaman geçirmektedir. Heilnir şiirleriyle, Hans ise roman boyunca açıklayıcı genellemelerle doğanın gidişatını, canlıları, doğaya bağlılıklarını son derece özgün bir dilde betimlemektedir.

Önerme: Her çocuk için doğa, en sadık ve güvenilir dosttur. Büyüklerin doğaya duyduğu hayranlık, çocukların doğayla olan ilişkileriyle tezatlık oluşturmuştur. Doğa, çocukların mutlu oldukları en önemli yerdir.

ii. Okuldaki Öğretmen - Öğrenci Eğitsel ilişkileri ve Öğrencilerin Arasındaki Arkadaşlık, Eğitsel İlişkileri Nasıldır?

Bu soruyu yanıtlamak için yapıttaki ifadeler, tema çözümleme birimi kapsamında incelenmiştir. Arkadaşlık temasına ait “araçsal ilişkiler” ile “hayranlık ve sevgi kaynaklı arkadaşlık” olmak üzere iki kategori belirlenmiştir.

Tablo 7. *Varoluşçu bir İmge Olarak Arkadaşlık*

Kategori	Kategori
Araçsal İlişkiler	Hayranlık, Sevgi Kaynaklı İlişkiler
Kodlar	Kodlar
Sempati ya da Antipati	İç Çatışma (yakınlaşma ve uzaklaşma isteği)
Kentli-Köylü ya da Varsıl Yoksul	Öykünme
Okulda Ün Kaybetme Kaygısı (dışlanmış öğrencilerden uzak durma)	Etkilenme
Yakın Karakterlerle Sosyal İlişki Kurma	Zıt Karakter (titiz, çekingen Hans ile yarı şaka yarı ciddi şair Heilner)

Tablo 7’de görüldüğü gibi arkadaşlık ilişkisine ilişkin, araçsal ve sevgi kaynaklı olmak üzere iki kategori belirlenmiştir. Kişilerarası ilişkiler, güven duygusu temelinde gelişen sürekli psikolojik yakınlık kurma ve etkileşim olarak tanımlanabilir. Yapıtta “arkadaşlık” temasına ilişkin olarak yapılan kodlamalar, en çok yatılı okulda geçmektedir. Bu okulda dostluklar, sempati ve antipati duygularının açığa çıkmasıyla gelişmiş ya da hiç oluşmamıştır. Genellikle

manastırda öğrencilerin dostluğu, kentli-köylü ya da varıl-yoksul gibi çeşitlilikten kaynaklı oluşturulmuştur. Öğrenciler okulda ün kaybetme kaygısıyla dışlanmış öğrencilerden uzak durmaktadır. Örneğin, Germania odasında düzenlenen İncil okuma topluluğuna Heilnir'in katılma isteği geri çevrilmiş, onu aralarında görmek istememişlerdir. Okul müdürü, gençliğe hırçın bir söylevle seslenip Heilnir'a manastırda tecrit cezası vermiş, Heilnir sıkı bir gözetim altına alınmış, öğrenciler, Heilnir ile konuşmaya cesaret edememişlerdir:

“Öğrenciler yan gözle ürkek ürkek Heilnir'i süzüyor, sararmış bir yüzle oracıkta dikilen Heilnir ise müdürün bakışları karşısında yılmadan onun gözlerinin içine bakıyordu. Öğrencilerin pek çoğu Heilnir'a hayranlık duyuyordu, öyleyken, müdürün konuşması biter bitmez tek başına bıraktılar Heilnir'i. Şu anda ona arka çıkmak dorusu cesaret işiydi” (s, 100).

Oysa Hans ve Heilnir'in arkadaşlıkları, emek, çaba odaklı etkinliklerle dayalı bir akran etkileşimidir. Önyargısızdır; vefaya, saygıya, sevgiye, vicdana, birbirini dönüştürmeye dönüktür. Heilner, kişilerin eylem ve tutumlarını değerlendirmede kullanılan değerlilik ölçüsünün kişinin kendisine uygulayabilmesini başaran vicdanlı ve gerçek yüce gönüllü bir kişidir. Heilner, tasaya, birincilik elde etmek için koşullandırılmış üstün başarı gibi baskılara rağbet etmez. Hans, Heilner'in renkli kişiliğine, üstün ahlak anlayışına, manastırda diğer çocuklardan özgür olmasına, şiirleriyle, mizahıyla okulun katı kurallarına başkaldırmasına saygı ve hayranlık duymuştur. Herkesin içinde ağlamak, Heilner'i kimsenin önünde küçültmemiştir. Bu yaşantı, Hans'ın yaşamında kristalleştirici iz bırakmıştır. Hans'ın anne yoksunluğu, manastır okulundaki başarı hırsları, sosyal ilişki kurma konusunda çekimser davranmasına neden olmuştur. Hans, önceleri Heilnir ile arkadaşlık etmenin, başarısına engel olacağını düşünmüştür. Heilner ile yakınlığı, Heilner'in tecrit cezasından sonra ona vefa duyarak başlamıştır. Öğretmenlerinin gözünde kusursuz öğrenci Hans, Heilnir'den kendisini bağışlamasını hatta gerekirse okulda, sonuncu bile olmayı göze aldığını söylemiştir:

“Hans bu dostluğa bir hazine gözüyle bakıyordu; görev duygusuyla sürdürülen kuru bir yaşamın kendisiyle boy ölçüşemeyeceği kadar yüce bir yaşamdı bu hazine” (s.120).

Dostluk kurmak için tezatlık içeren bir başka durum, manastırda tüm çocukların kendilerine yakın karakterlerle dost edinmesi iken; örnek öğrenci gösterilen, çekingen Hans ile muzip Heilner'in farklı karakterli yakın arkadaşlar olarak okul yönetiminin dikkatini çekmektedir. Okul müdürü: *“Peki nasıl*

oldu bu iş? Öyle ya, ikinizin huyu suyu benzemez. Heilnir’in olumsuz etkisine kendini böyle kaptıran tek kişi sensin. Seni bu kadar ona bağlayan nedir? Bilmek isterdim doğrusu” (s. 119-120).

Tablo 8. Öğretmen-Öğrenci Eğitsel İlişkisi

Kategori	Örnek İfadeler
Öğretmenlerin Disiplini Bozan Aşırı Kontrollü Davranışları	
Kodlar	
Önyargı	Öğretmenlerin ve okul yönetiminin Heilner’e sorunlu öğrenci gözüyle bakmaları
Farklılığın takdir edil- memesi/Öznel yargılar	Heilnir’in Manastır’da tecrit cezası alması
Hırs Uyandırma (başarı, disiplin)	Okul müdürünün, Hans’ın oltalarını bırakmasını, dünya nimetlerine sırt çevirmiş birine dönüştüğünü görmekten gururlanması (s.59)
Yapay Maskeli İlişkiler	Çocuğun eğitimi önemseniyor görünüp onlara yalnızca çıraklık ya da rahip olma seçeneği veriliyordu (s.30)

Tablo 8’de görüldüğü gibi aile ve müdür ve öğretmenlerin, çocuklarla içtenlikli ya da sevgiye dayalı değil, öğrencileri öznel yargılarla değerlendirdikleri, yüzeysel ve araçsal eğitsel ilişki kurduğu görülmektedir. Bu yaklaşım, öğretmenlerin sınıf ve okulda disiplini bozan aşırı kontrollü davranışlarından kaynaklanmaktadır. Müdür bey, hiçbir itiraza katlanamaz, yaptığı hiçbir hatayı itirafa yanaşmazdı. *“Bu yüzden iradesi zayıf öğrenciler kendisiyle gayet güzel anlaşıyordu ama özellikle dürüst öğrencilerin bu bakımdan işi zordu (s.117).* Manastır okulunun yetiştirmek istediği ideal insan tipi *“iyi Latince ve Matematik bilen dürüst, efendi orta sınıf insan yetiştirmektedir” (s.116).* Öğretmenlerin, farklılıkları takdir etmedikleri görülmektedir:

“Böyle bir okulda hocalık yapan biri için, çocukların kimyasal bir reaksiyondaki karışımlara benzediğini gözlemlemek şahane bir şeydi kuşkusuz (s.83).

Manastırdaki çocukların birbirleriyle ilişkileri, eğitimciler tarafından bilerek bozulmakta, üstün yetenekli öğrenci Heilner’e “sorunlu” gözüyle bakılmaktadır. Öğretmenler, örnek öğrenci Hans’ın, Heilner’in olumsuz etkisinde

kaldığını düşünmektedir. Okul müdürü, Hans'ın oltalarını bırakmasına sevinmiş, çocuğun öğrenmeye ilişkin hırsı da kendisinin uyandırdığını düşünmüştür. Heilner, yatılı okul sistemindeki baskılara dayanamayarak okuldan firar etmiş, bu olaydan yakın arkadaşı Hans sorumlu tutulmuştur. Yapıtta, öğretmenlerin iğneleyici sözleri Hans'ı rahatsız eder: “Niçin siz de o muhteşem dostunuzun peşine takılıp gitmediniz sanki?” (s.137). Bir süre sonra Hans, sinir bozukluğu tanısı ile manastırdan uzaklaştırılır. Buna ilişkin olarak yapıtta şu ifade geçer:

“Nazik bir öğretmen Wiedrich, bu çaresizlik taştan gülümsemeler karşısında yolunu şaşırılmış Hans'a yüreği sızlayarak iyi davranan tek kişiydi” (s.138).

Maskeler, –miş gibi yapmak için kullanılan bir gereç olarak yorumlanabilir. Manastır okulundaki öğretmenlerin, öğrencilere alaylı iyilikseverlik tutumları yaygın görülmektedir.

Önerme: Çocukluk, sosyalleşme sürecinin en hızlı yaşandığı evredir. Çocuklar, maske taşıyan insanları kolayca fark edebilir ve onlardan fiziksel, duygusal olarak uzaklaşabilir.

9.2. Çelişkiler

i. Hermann Hesse'nin “Çarklar Arasında” adlı yapıtında çocukların eğitimde yabancılaşmasına yol açan çelişkiler nelerdir?

Bu soruyu yanıtlamak için yapıttaki ifadeler tema çözümleme birimi kapsamında incelenmiştir. Yabancılaşma teması altında 3 kategori belirlenmiştir. Hans, çocuk benliğe, doğaya duyduğu ilgiye, başarılı olmaya ve yaşama yabancılaşmıştır. Hans, manastır okulunda tanıştığı Heilner'la arasındaki dostluk ne denli içtenlikli geliştirse o denli manastır okulunun eğitimine yabancılaşmıştır. Yabancılaşma, bireyin var olduğu durum, koşul, rol gibi unsurlara kendini aşına hissedememesidir. Yapıtta “yabancılaşma” alt temasına ilişkin olarak yapılan kodlamalar tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 9. *Yabancılaşma/Olmanın Terkedilmesi*

Kategori	
Kodlar	Örnek ifadeler
Çocuk benlik	<i>“Hans, yitip gitmiş o güzel günlerin acısını çıkarmak, bir kez daha küçük bir çocuk olup hiçbir şeyi umursamaksızın kaygıdan uzaklaşmak istiyordu” (s.42)</i>
Doğa	<i>“Hans, pek çok şey gibi balık tutmayı da artık unutmuş, aklına getirmez olmuştu.” (s. 16).</i>
Başarı	<i>“Çalışmaktan yılgınlık duyuyordu” (s.29).</i>

Tablo 9’da görüldüğü gibi Hans’ın çocuk olma, başarılı olma ve doğada olma gibi alışkanlıkları, yabancılaşma açısından Marx’ın deyiimiyle olmanın terkedilmesi durumudur (Bensussan ve Labica, 2016). Yabancılaşma, sağlıklı varoluşu etkileyerek, çocuk, önce alışkanlıklarını sonra cisim olarak olmayı terk etmektedir. Manastır okuluna giriş sınavları yüzünden, Hans’ın balık tutması, doğada gezmesi yasaklanmış, beslediği tavşanları elinden alınmıştır. Hans, çocuksu sevinçlerinin geride kaldığını düşünür, sınavlara hazırlanması daha önemli görüldüğünden gönlünce zaman geçireceği her şeyden alıkonulur. Hans, sevdiği şeylere özlemini dindirebilmek için bir kırılma anı yaşar:

“Bir an için oracığa atıp ağlamak geldi içinden, sundurmadan baltayı alıp geldi, sıkıca kollarıyla kaldırıp tavşan kümesine indirdi. Latalar ayrılverdi birbirinden, çiviler garç gurç ederek eğilip büküldü, geçen yazdan kalmış bir avuç kokuşmuş tavşan yemi saçıldı çevreye” (s. 21).

Hans; manastır eğitimi sırasında, dikkat dağınıklığı, şiddetli baş ağrıları, öğretmenlerin de dikkatini çeken nedensiz gülme anları yaşar, sanrı görmeye başlar ve okuldan ayrılmak zorunda kalır. Heilnir açısından ise yabancılaşma, feragat etme ya da varlığın, çekişmenin ötesinde bizzat kendisiyle uzlaşması amacıyla olumsuzun zaferidir. Böylece yabancılaşma, özünde akla uygun bir gerçekliğin kademeli olarak kuruluşunun etkili bir aracıdır (Ricoeur, akt., Bensussan ve Labica, 2016). Şair Heilnir’e, öğretmenlerin ve okul yönetiminin “sorunlu öğrenci” gözüyle bakıp onu red etmeleri karşısında o da red etme davranışında bulunmuş reddin reddini gerçekleştirmiştir.

Önerme: İçinde bulunulan uzun süreli anlamsızlık, tedirginlik, hoşnutsuzluk, doyumumsuzluk durumu çocuğu yabancılaşma duygusuna itebilir.

ii. Çocuklar eğitim yaşantılarında ne tür koşullanmalarla karşılaşmaktadır?

Bu soruyu yanıtlamak için yapıttaki ifadeler “cümle” çözümlene birimi kapsamında incelenmiştir. Koşullanma, başlangıçta herhangi bir olumsuz duygu hissedilmeyen bir kişi, olay ve nesneye karşı geliştirilen olumsuz tutum olarak yorumlanabilir. Yapıtta, Hans’ın ailesinin, çevresinin, manastır yönetiminin, yaşamda tek gerçekliğin başarı ve birinci olmak vb. söylemleri, başlangıçta Hans’ın kendi niteliğine uygun bir hedefe erişmek olarak idealize edilmiş, ancak bu motivasyon giderek üstün olmakla, beğenilmekle, övülmekle eşleştirilerek kaygı bozukluğuna neden olmuştur. Yapılan kodlamalardan şu bulgular elde edilmiştir:

Okul müdürünün Hans’a tatilde de manastır derslerine hazırlanmasını söyleyerek, okulda birinciliği hiçbir zaman bırakmaması yönünde konuşmaları içeren ev ziyaretleri (s.61-62) yaptığı görülmektedir. Hans öğretmenlerinin kendisini saygıyla takdir ettiklerini düşündükçe normal bir düzeydeki çalışma, sonrasında ruh ve beden sağlığını bozacak düzeye gelmiştir. Herkesten üstün olma kaygısı zamanla gurur sorunu olmaya başlamıştır. Kasaba çevresinin de başarı hakkındaki düşünceleri Hans üzerinde kasvete neden olmuştur. Piye-tist Flaig ustanın, Hans’a rahip olmanın ele geçmez bir şey olduğu, gençlerin bu çetin görevi başarmasının pek mümkün olmadığı yönündeki konuşmaları (s.66) buna örnek verilebilir.

Aile, okul ve çevrenin başarı algısı, başkalarının önüne geçmek ve yılmadan çalışmaktır. Önceleri, her türlü engeli aşmaya istekli olan Hans, herkes kadar çalışmadığı halde herkesten bilgili Heilner’in mizah zekâsının gücüne ve özgünlüğüne hayranlık duymuş ve ona öykülmüştür. Heilner, öğretmenlerin İbranice Alfabeden üstün bir şey tanımamalarını, İlyada ve Odyssea’nın anlamadan okunmasındansa hiç okunmamasının daha iyi olacağını söyler. Öğrencilerin Manastırda yerleştirildikleri odaların, “Forum, Akropolis, Athen, Sparta ve Hellas” adlarını taşıdığını, ancak “bir Yunanlı gibi yaşayalım denildiğinde, okuldan kapı dışarı edileceklerini, insanlarla alay edildiğini” söylemiştir. Oda isimlerinin, yaşantılarına daha uygun düşen; “silindir şapka,” köle kafesi,” ya da “kâğıt sepeti” olması, dalavere olmasından daha erdemlidir (s.88) sözleriyle eleştirmektedir.

Önerme: Açık (resmi/yazılı) öğretim programları ve öğrencilerin akademik beklentisiyle çelişen kurumsal norm, inançlar, beklentiler olumsuz örtük program yaratabilir. Bu durum örtük programa eleştirel bakmayı gerektirir.

Sonuç ve Tartışma

Hermann Hesse’nin “Çarklar Arasında” adlı yapıtında, çocuk benliğinin varoluşsal imgelerinin çözümlendiği bu çalışmada, (1) “çocuk benliğe özgü değerler,” (2) “varoluşçu imgeler” olmak üzere iki tema belirlenmiştir. Romanda eğitim çarkı, çocuklara ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kendi kültürel ve toplumsal sermayelerini güçlendirmeleri için bir fırsat değil, toplumsal formasyonda eşit pay almalarına engel teşkil etmektedir. Yapıtta, çocukların yaradılışındaki var olan özellikleri görerek bu nitelikleri geliştirmeye dayalı bir eğitim sisteminin gerekliliği ele alınmaktadır. Öğretmenlerin öznel görüşleri, önyargıları ve beklentileriyle oluşan örtük programın, açık programla çelişmemesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Manastır eğitim programının, öğrenciler tarafından algılanan olumsuz örtük iletileri, onların okuldan firar etmesine veya okulu bırakmasına, çocuk benliklerinin yok olmasına neden olmaktadır. Bernstein (akt. Köse, 2001), eğitimin kendi geleceklere için önemli bir aşama olarak saptandığı, özgür kişilik gelişiminin desteklendiği, davranış ve tutumların akılcı değerler ve amaçlara göre uyarlandığı bir ortamda yetiştirilen çocukların okul ortamına uyum sağladıkları ancak bu özelliklerden yoksun yetişen çocukların ise uyum sağlayamadıkları için başarısız olduklarına dikkat çekmektedir. Giroux (2014) örtük eğitim programının, sınıflardaki sosyal ilişkileri yapılandıran sosyalleşme süreçleriyle örtülü şekilde aktarılan sosyal normlar ve ahlaki inançlar yoluyla ortaya çıktığını ifade etmektedir. Manastır okulunda örtük eğitim programının, katı disiplin kuralları, öğrenme sürecine ilişkin düzenlemelerde ve öğretmen-öğrenci ilişkileri ve etkileşimleri gibi okul yaşamının saklı yönlerinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yönüyle Bourdieu, öğrencilerin okulda sembolik şiddete maruz kaldığını savunmaktadır. Dolayısıyla okul ve çevresindeki tüm ortamlar, açık ve örtük program arasındaki uyumu yansıtacak şekilde düzenlenmelidir.

Rahip (çocuk benlikle dengeli iletişimi sürdüren yetişkin benlik) ve Heilnir (çocuk benlik), kişilerin eylem ve tutumlarını değerlendirmede kullanılan değerlilik ölçüsünün kişinin kendisine uygulayabilmesini başaran gerçek yüce gönüllü kişilerdir. Hans’ın yaşamında önem arz eden bu kişiler ile iletişimi yoluyla benlik özerkliği gelişmiş, “başarı” odaklı yaşam idealinin yerini vicdan, sevgi, dürüstlük idealleri almıştır. Hans, tecrit edilen Heilnir ile okul yönetiminin baskısına rağmen arkadaşlık etmekten çekinmemiş, doğru bildiğinin yanında yer almıştır. Heilnir, okuldan ayrılınca vefalı Hans, yalnız kalmayı göze almıştır. Atabek (2018) ahlaksal zekânın birinci ilkesinin dürüstlük olduğunu söyler. Dürüstlük, özdeğer yaratır, kendine değer verme bu yolla öğrenilir. Özgüven, dürüstlüğün insana armağanıdır.

Yunan geleneğinde, bilmece yarışmasında, yenilgi, insan hayatına mal olmaktadır (Huizinga, 2018). Hans'ın çevresi için de “başarısızlık” yenilgidir. Ebeveyn ve yetişkin benlik (öğretmenler) Hans'a kendisinden daha üstün biri olmadığını, onun her katıldığı yarışmada daima birinci olması gerektiğini ona benimsetmeye çalıştıkları görülmektedir. Ebeveyn ve okuldaki yetişkin benlik, çocuk benlikle yönlendirilmiş-belirtik düşünceye (Çebi, 2006) bağlı diyalog karşıtı bir tutumla konuşurlar. Hesse (2017) romanın bu bölümünde ebeveyn, öğretmen ve okul yönetiminin katı kuralları, disiplini bozan aşırı kontrollü davranışları, üstün başarı beklentisinin çocuk benliğinin örselenmesine ve bunun telafisi olmayan sonuçlarına değinmektedir. Oysa manastırdaki çocuklar, yönlendirilmemiş düşünmeye (Çebi, 2006) uygun öykülerden, doğaçlamadan, mitolojiden, oyunlardan, kahramanlar yoluyla tarih öğrenmekten, doğada; ağaçlarla, hayvanlarla zaman geçirmekten hoşlanmaktadırlar. Bernstein, okul, kültürel yapı ve kurumlar aracılığıyla yaratılan dil, söylem ve iletişim biçimleri aracılığıyla üretilen, meşrulaştırılan ve yeniden üretilen bilinç biçimlerini düzenleyen ilke, kural ve pratikleri açığa çıkaran çalışmalar yapmıştır. Buna göre alt sınıfın kullandığı dili Sınırlı Kod (Restricted Code) ve orta sınıfın kullandığı dili ise İşlek Kod (Elaborated Code) olarak ayırtılmakta, farklı toplumsal sınıflardan gelen çocukların konuşmayı plânlarken farklı bilişsel işlemler yaptıklarını ileri sürmektedir. Bernstein, “orta sınıfa ait işlek dilin üretimine yol açan plânlama işleminin üst düzeyde bir yapı ve sözcük seçimi gerektirdiğini, konuşmanın plânlanması ve iletilmesinde anlamı açık kılmanın bu dil biçiminin en belirgin amacı olduğunu” belirtmektedir (akt., Köse, 2001). Dolayısıyla manastırda şair Heilnir gibi üstün yetenekli öğrencilerin ya da yönlendirilmemiş düşünme biçimlerine sahip öğrencilerin; bilme biçimleri, bilinç düzeyleri, dil kodlarının eğitimciler tarafından desteklenmediği aksine yok sayıldığı görülmektedir.

Hans'ın özgür irade açısından tercih yapma hakkı olmamış, ya manastır okuluna giriş sınavını kazanmak ya da kasabada çırak olarak çalışmak gibi iki seçenekten başka çıkış yolu bulamamıştır. Heilner, manastır okulunda mizahla, şiirleriyle katı kuralları eleştirme cesareti göstermiş, üstün yetenekli şair kimliğiyle okulda tanınmıştır. Akarsu (1965) ahlaklı olmak için özgür olmak gerektiğini belirtmektedir. Çünkü özgürlük içinde yapılmayan bir eylemin, ahlakça hesabı verilemez. Dolayısıyla Heilnir'in, okul yönetiminin kör itaati şart koşan buyruklarını eleştirebilmesi bu açıdan temellendirilebilir. Başlangıçta kendi varoluşunun sorumluluğunu alabilen, dâhi çocuk Hans, arkadaşı Heilnir, manastırdan ayrılınca, benliğin ikincil özerkliğini geliştiren yeni yolları ve araçları bulmak için baş edebilir, dayanıklı olabilirdi. Heilnir ise benlik

özerkliğine zarar veren koşullarını değiştirmeyi başarabilmiştir. Dolayısıyla birey, nesneleşen değil, özne olan kendisini gerçekleştiren yani “var olan” konumunda olmalıdır (Karabulut, 2011). Atabek (2018) yanlış bir katlanmayı, boyun eğmenin bir ifadesi iken doğru yapılanmış sabrı ise kendi gücüne ege-men olabilmeyi gerektirdiğine dikkat çeker. Dolayısıyla koşulları başkasının iradesi belirliyorsa, zaman başkasının denetiminde akıp gidiyorsa söz konusu olan boyun eğmedir.

Hans’ın, anne yoksunluğunun, içe dönük, babaya bağımlı, itaatkâr olmasına neden olduğu görülmektedir. Yavuzer’e (2021) göre çocuğun anneyle olan ilişkisinin süreksizliğinden kaynaklanan duygusal yoksunluk, çocukların duygusal gelişimlerinde duraklamalara yol açabilir. Heilner, dışa dönük, eleştirel düşünebilen ve benliğinin özerk amaçlarını gerçekleştiren bir çocuktur. Hans’ın, Heilner ile arkadaşlığında etik düşünme ve doğru değerlendirme yetenekleri gelişmiştir. Arkadaşı Heilner, insanın sorumluluk duygusunun kendiliğinden olduğuna, kendi düşüncesine, kendi geliştirdiği vicdana, kendi özgünlüğüne dayalı ontolojik yetisine güven duymasına öncülük etmiştir. Önkal da (2014) Hesse’nin “başkası bakışının,” karakterlerinin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu belirtmektedir.

Hans, sınıf arkadaşlarından daha başarılı olduğunu hissetmekten büyük bir haz, duymuş, üstün başarılı olmayı geleceğinin teminatı olarak algılamıştır. Ancak Hans, manastırda beklemediği başarısızlığı sonucunda, kasabaya geri dönmek zorunda kalmış, arkadaşlarının “manastırlı çilingirci” tabiriyle kendisine yönelik çocuk benliği örseleyici tutumlarına maruz kalmıştır. El becerisiyle yaptığı işi onu mutlu edememiştir. Yoksul ya da düşük sosyo-ekonomik ortamlı çocuklar iğnelenirler (Jersild, 1972). Bourdieu’ya (2021) göre toplumsal yapıdaki eşitsizlikler, eğitimsel eşitsizliklere yol açar. Simgesel şiddetin, eğitimdeki karşılığı, bireylerin kişiliklerinin şekillendirilmesi yoluyla eşitsizliklerin yeniden üretilmesidir (akt., Özsöz, 2009). Bourdieu’ya (2021, s. 41) göre “aslında eğitim sermayesi, hem aile tarafından sağlanan kültürel aktarımın (etkinliği doğrudan aileden miras alınan kültürel sermayenin hacmine bağlı olan) hem birikmiş etkilerin ürünüdür.” Bourdieu’ya göre aile, kültürel sermayenin somutlaşmış biçimini, örtük ve kalıcı olarak aktarır. Dolayısıyla güçlü kültürel sermayeye sahip ailelerde doğan çocuklar, bu doğumla birlikte, gecikmeden ve boşa zaman geçirmeden, somutlaştırılabilen kültürel sermayelerini biriktirmeye başlarlar. Bu biriktirme süreci, bireyin toplumsallaşma sürecini bütünüyle kapsamaktadır (akt. Dursun, 2018). Hesse (2017) bu otobiyografik romanında, eğitim dizgesindeki işleyişin, çocukların özerk benliğini, ilgi ve yeteneklerini geliştiren bir yapıda olması gerektiğini belirtir.

Jung (2018) insanlığı bekleyen en büyük tehlikenin “ruhsal tehlike” olduğunu, bunun da insanın bilinçaltından geleceğini savunur. Hans’ın kendilik arayışının, Carl Gustav Jung kuramı açısından yorumlanacak olursa, çocuğun, çarkların arasında bilinçdışı içerikleri birleştiremediği söylenebilir. Örneğin Hesse’nin “Demian Emil Sinclair’in Gençliğinin Öyküsü” (1919) adlı eserinde, Demian’ın kendilik arayışında, gölge, anima gibi bilinçdışı içeriklerin birleştiği görülmektedir. Jung, psyche’nin sorunlarına eğilmiş ancak çocukluğu bu incelemeye katmamıştır. Jung’a göre çocuk, ana babasına, eğitimcilere ve doktorlara sorun olabilir, ama çocuğun kendi sorunları yoktur; yalnızca yetişkin “kendi hakkında kuşkular duyabilir” (akt., Onur, 1994). Hesse (2017) öğretmenlerin, öğrencileri “insanı, iç yüzü kavranamayan netameli bir varlık” gözüyle gördüklerini, onları horladıklarını, çocuklara kendi olma haklarından yoksun bıraktıklarını eleştirmektedir. Hans gibi üstün yetenekli bir çocuk, özenle hazırlanıp ikinci olarak girdiği yatılı manastır okulunda, giderek idealizm kaybı, ilerleyici bir stres süreci, enerjinin tükenmesi şeklinde tanımlanan tükenmişlik (Budak ve Sürgevil, 2005) yaşamıştır. Güç, bilgi, övgü ve sınıf denetimi arasındaki kurumsallaşmış ilişki, sosyal değerlerin örtük müfredat aracılığıyla aktarılmasını sağlar. Bu yönüyle örtük eğitim programı sınıfsal toplumun yeniden üretimini sağlamaktadır (Giroux, 2014). Öte yandan, örtük programa yalnızca yeniden üretim perspektifiyle bakılmamalıdır. Kültürel sermaye birikiminde temel rol oynayan okullar, öğrencisiyle, öğretmeniyle farklı düşünceleri ve karşılıkları barındırsa da bu karşılıklar eşitlikçi bir dönüşümü yaratabilir (Apple, 2006).

Rousseau’ya (2011) göre doğa canlı bir kucaktır. Doğada, çocuklara, duyuları ve akli kılavuzluk eder. Oysa Hans’ın çevresinin bakış açısı, doğada boş zaman harcanmayıp göz açmadan derslere çalışılmalıdır. Yapılan bu anlatı analizi, Önkal’ın (2014) bulgusuyla örtüşmektedir. Doğayla barışık bir çocuk, eğitimle sınırlara hapsedilmektedir. Şen (2019) bu eserde, eğitim ve ideoloji ilişkisinin derinlikli bir analizinin ve eleştirisinin yapıldığını belirterek, ideal insan yetiştirmeyi amaçlayan, insan yetiştirmek amacıyla oluşturulmuş bu eğitim sisteminin, öğrencilerin ruhsal gelişimini engellediği, öğrencileri gerçek yaşamdan koparıp onların öz benliklerine yabancılaşmasına neden olduğunu belirtmektedir. Toplumsal desteğe sahip olmayan öğrencilerin, daha fazla tükenmekte ve kendilerini yetkin hissetmediği başka araştırmalarla da (Gündüz, Çapri, Gökçakan, 2012) ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, Cüceloğlu (2016) içimizdeki çocuğun, yaşamımıza güç veren güçlü bir varlık olduğunu belirtmektedir. Hesse’nin eleştirdiği bu sis-

tem, yalnızca manastıra özgü bir yöntem değildir. Çarkların özü aynı oldukça³ çocuk benlik gerçekliğine uygun, çocuğun yetenek ve ilgilerini geliştirmeye yönelik yaratıcı bir eğitim sisteminin var olması gerektirir.

Kaynaklar/References

- Akarsu, Bedia. *Mutluluk ahlakı. Ahlak öğretileri-1*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1965.
- Akkoyun, Fusun. “Transaksiyonel Analiz ve Yetişkin Olmak”. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 28/1 (1995), 1-11. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000343
- Apple, Michael W. *Eğitim ve İktidar*. çev. Ergin Bulut. İstanbul: Kalkedon, 2006.
- Atabek, Erdal. *Dürüstlük Sevgili Çocuğum*. Ankara: Cumhuriyet Kitapları, 7. Basım, 2018.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Ekinoks Yayınları, 2007.
- Başay, Ali Can – Öğretir Özçelik, Ayşe Dilek. “Kaşağı Adlı Hikayenin Aile İçi İletişim ve İletişim Çatışmaları Açısından İncelenmesi”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 6/1 (2018), 429-456.
- Bensussan, Gérard - Labica, Georges. *Marksizm Sözlüğü*. çev. Volkan Yaçıntoklu. İstanbul: Yordam Kitap, 2016.
- Budak, Gülay – Sürgevil, Olca. “Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20/2 (2005), 95-108.
- Bourdieu, Pierre. *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. çev. Derya Fırat, Günce Berkurt. İstanbul: Nika Yayınevi, 1. Basım, 2021.
- Cevzici, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2. Baskı, 2012.
- Cüceloğlu, Doğan. *Geliştiren Anne Baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 36. Basım, 2016.
- Çebi, Ahmet. “Küçük Prens’te Eğitimbilimsel Göstergeler”. *II. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri) (04-06 Ekim 2006)*. haz. Sedat Sever. 219-225. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 2007.
- Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji*. Ankara: Savaş Yayınları, 1984.
- Demir Gürdal, Ayça. “Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak”. “*İŞ, GÜÇ” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi* 15/4 (2013), 1-26. <https://doi.org/10.4026/1303-2860.2013.0234.x>
- Dursun, Onur. (2018). Toplum Pierre Bourdieu İle Düşünmek. *Global Media Journal TR Edition* 8/16 (2018), 68-123.
- Elkind, David. *Çocuk ve Toplum: Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler*. çev. Demet Öngen. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 1999.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: EA Akademi, 6. Basım, 2013.
- Evrensel. “Çarklar Arasında Öğütülen Genç Beyinler”. Erişim 15 Haziran 2020. <https://www.evrensel.net/haber/133709/carklar-arasinda-ogutulen-br-nbsp-nbsp-nbsp-genc-beyinler>

³ Evrensel. “Çarklar Arasında Öğütülen Genç Beyinler.”

- Flowers, Nancy. *Pusulacık. Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*. çev. Metin Çulhaoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Freire, Paulo. *Yüreğin Pedagojisi*. çev. Özgür Orhangazi. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014.
- Giroux, Henry A. *Eğitimde Kuram ve Direniş. Bir Muhalefet Pedagojisine Doğru*. Çev. Senem Demiralp. Ankara: Dost Yayınları, 2014.
- Gündüz, Bülent vd. “Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi”. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 19 (2012), 38-55.
- Hesse, Hermann. *Çarklar Arasında*. çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Can Yayınları, 2017.
- Hilav, Selahattin. *Felsefe El Kitabı*. İstanbul: YKY Yayınları, 4. Baskı, 2013.
- Horkheimer, Max. Akıl tutulması. çev. Orhan Koçak. İstanbul: Metis, 2018.
- Huizanga, Johan. *Homo Ludens. Oyunun Kültür İçindeki Yeri Üzerine Bir İnceleme*. çev. Orhan Düz. İstanbul: Alfa, 2018.
- Jersild, Arthur T. *Çocuk Psikolojisi*. çev. Gülseren Günçe. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1972.
- Jung, Carl Gustav. *İnsan ve Sembolleri*. çev. Hatice Mukaddes İlgün. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Kansu, Işık. *Çocukluğa Yolculuk: Öyküsel Röportajlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2002.
- Karabulut, Mustafa. “Edip Cansever’in “Medüza” Şiirine Varoluşçu Bir Bakış”. *Erdem* 61 (2011), 147-157.
- Kırbaçoğlu, Filiz. “Koroğlu’nun Zuhuru Kolu’nda İletişim Çatışmaları”. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 43 (2010), 49-53.
- Koç, Mustafa. “Din Psikolojisi Araştırmalarında Empatinin Ampirik Bilgi Bakımından Değeri Üzerine Kuramsal Açından Metodolojik Bir Bakış Denemesi”. *EKEV Akademi Dergisi* 9/22 (2005), 49-66.
- Köse, M. Ruhi. “Basil Bernstein: Kültürel Üretim ve Yenidenüretim Sürecinde Eğitim, Dil ve Dil Biçimsel Farklılıklar Üzerine”. *ODTÜ Gelişme Dergisi* 28/3-4 (2001), 361-382.
- Lone, Jana Mohr. *Filozof Çocuk*. çev. Gülsün Arıkan. İstanbul: Sola Yayınları, 4. Baskı, 2018.
- Odabaşı, Battal. “Batılılaşma Fikri İle Kentlilik Özdeşleşmesinde Örnek Eser: Ahmet Mithat Efendi’nin Felatun Bey ve Rakım Efendi Adlı Eserinin Transaksyonel Analiz Açısından İncelenmesi”. *Yerel Politikalar* 0/2 (2012), 85-115.
- Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: İmge Yayınları, 1994.
- Önkal, Güncel. “Bir yazarı anlamak: Edebiyat felsefesi açısından Hermann Hesse”. *Felsefe ve edebiyat*. Ed. Mustafa Günay-Ali Osman Gündoğan. 387-408. Konya: Çizgi Kitabevi, 2014.
- Öztürk, M. Orhan. *Psikanaliz ve Psikoterapi*. İstanbul: Evrim Kitabevi, 2. Baskı, 1989.
- Özsöz, Cihat. *Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Öztan, Güven Gürkan. *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Piaget, Jean. *Çocukta Dil ve Düşünme*. çev. Sabri Esat Siyavuşgil. Ankara: Palme Yayıncılık, 2017.
- Postman, Neil. *Çocukluğun Yokluğu*. çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Rousseau, Jean Jacques. *Emile ‘Bir Çocuk Büyüyor’*. der. Ülkü Akagündüz. İstanbul: Selis Kitaplar, 2011.

**276 • HERMANN HESSE’NİN “ÇARKLAR ARASINDA” ADLI ROMANINDA
ÇOCUK BENLİK VE VAROLUŞÇU İMGELER**

Sönmez, Veysel. *Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.

Stearns, Peter N. *Çocukluğun Tarihi*. çev. Hilal Dikmen- Büşra Uçar. İstanbul: İnide, 2021.

Şen, Esmâ. *Hermann Hesse’nin Çarklar Arasında (Unterm Rad) Adlı Romanı ile Michael Haneke’nin Beyaz Bant. Bir Alman çocuk öyküsü (Das Weiße band. Eine Deutsche Kindergeschichte) adlı filmde eğitim eleştirisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Tan, Mine. “Çağlar Boyunca Çocukluk”. *Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 22/1 (1989), 71-88.

Tükel-Kanra, Yeşim. “Hermann Hesse’nin Çarklar Arasında ve Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Romanlarında Eğitim Sorunsalı ve İntihar Motifi”. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik* 10/1 (2022), 55-70. <https://doi.org/10.37583/diyalog.1130455>

Yavuzer, Haluk. *Ana-Baba ve Çocuk. Çocuk eğitiminde sorunlar ve çözümler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 30. Basım, 2021.

Yüksel, Sedat. *Örtük Program Eğitimde Saklı Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2002.